

ODJECI SREDNJOVJEKOVNE KNJIŽEVNOSTI U HRVATSKOM KAJKAVSKOM PJSNIŠTVU DO PREPORODA

Nikica Kolumbić

Za tzv. Prekomursku pjesmaricu iz 1593. već je Franjo Fancev g. 1939. primijetio da nam ona, kao zasada najstarija poznata zbirka kajkavskih pjesama, čuva »najstarije primjere hrvatske kajkavske poezije prošlih vjekova«. Doduše, potvrđeno najranije vrijeme postanka nekog teksta u toj zbirci vezano je za jednu pjesmu u kojoj se u završnoj strofi spominje kao autor Andrija Zajčić i godina 1534, ali od preko stotinu crkvenih pjesama u njoj već sada se, kaže Fancev, za njih dvadesetak može sigurno kazati da su »zbog jezičkih arhaizama svakako mnogo starije«. ¹ S tim se slaže i Olga Šojat, koja za sve dosada poznate kajkavske pjesmarice 16. i 17. st. kaže da »zaista nepobitno dokazuju da se u kajkavskoj Hrvatskoj poezija njegovala mnogo prije vremena postanja tih zbirki« te malo dalje još je određenija kad veli da svi ti zbornici dopuštaju da »tragove kajkavske poezije naslućujemo čak prije 16. st.« ² i Zvonimir Bartolić, baveći se pitanjem najranije književnosti u Međimurju ustvrđuje kako odgovor na »traženje početaka hrvatske književnosti na tom tlu nije nimalo jednostavan«. ³ Ono što je Fancev rekao za hrvatsku crkvenu dramu moglo bi se odnositi i na poeziju uopće, to jest da je »bila raširena ne samo na užem području hrvatske glagolske crkve u Hrvatskom Primorju i Kvarnerskim otocima te u dva tri znatnija književna centra primorske Dalmacije već valjda još od kraja 15. stoljeća i uzduž cijeloga prostranstva Hrvatskoga i Dalmatinskoga primorja i otoka od Kvarnera do Budve prodirući odatle još u 16. stoljeću i dalje u dalmatinsko Zagorje, Bosnu i banovinsku Hrvatsku. Razumije se da i na tom proširenom prostranstvu dolaze u obzir gradovi s višim crkvenim vlastima i sa znatnijim samostanima«. ⁴

Najavljena tema ovog rada imala bi odgovoriti na dva važna pitanja: koliko se usporednom analizom do danas sačuvanih kajkavskih, većinom anonimnih tekstova sa sličnim tekstovima na ostalim hrvatskim područjima mogu ustvrditi njezini vremenski začeci i počeci, te, kao drugo, koliko ta sačuvana kajkavska poezija sudjeluje u razvojnom kontinuitetu hrvatskog pjesništva uopće?

Naravno da mnoge pjesme, zabilježene u raznim zbirkama ili zapisima novijeg vremena (npr. istraživanja Vinka Žganeca početkom 20-ih godina ovog stoljeća), u svom konačnom oblikovanju pripadaju novijem vremenu, ali u mnogim elementima — u tematici i motivici, u ritmičkim formama ili pak u poetskim mikrostrukturama upućuju na izravno naslanjanje na neke vrlo stare obrasce ili pak na postupno prerastanje starih oblika i motiva u brojne preradbe tijekom više stoljeća.

Kao što se, raspravljajući o starijim razdobljima hrvatske književnosti, rado govori o mnogim primjerima neraskidivosti te organskoj kulturnoj i duhovnoj pa i književnoj povezanosti hrvatskog sjevera i juga, da spomenemo samo pjesnike vezane za osobe obitelji Zrinski (Karnarutićeva obrada sigetske tragedije, Zlatarićeva posveta Jurju Zrinskomu, Menčetićeva Trublja slovinska itd.), tako se i raspravljanje o kajkavskoj folklorno-pučkoj, i svjetovnoj i religioznoj poeziji mora usmjeriti jednim dijelom na proučavanje veza s hrvatskom književnosti južnijih, primorskih krajeva.

Ali pri tome treba naglasiti da je fond danas poznate kajkavske poezije, i one Hrvatskog zagorja i one Međimurja, i svjetovne i duhovne, i folklorno-pučke i umjetničke, tj. autorske, i prebogat da bi se moglo govoriti o tim vezama kao o nekom dominantnom faktoru. Ta se crta u moru motivskih i ritmičkih pa i glazbenih raznolikosti, vjerojatno zbog žive razmjene s više kultura, gubi i uočavamo je tek pomnijim istraživanjem, posebno zato što je kajkavski duh u sve te proizvode unio vrlo upečatljive posebnosti.

Dodiri kajkavske poezije sačuvane u pjesmaricama 16. i 17. st. s hrvatskim srednjovjekovnim pjesništvom pa i dodiri poezije nekoliko kajkavskih autora starijeg razdoblja mogu se utvrditi u nekoliko područja. Ponajprije i najbrojnije u religioznom pjesništvu, ali dobrim dijelom i u svjetovnoj lirici, posebno u tematskim i motivskim elementima. Ne treba, međutim, izostaviti i neke dodire na području ritma i organizacije stiha, što je često neodvojivo od tematsko-sadržajne osnovice. Nije nam ni izdaleka namjera raspravljati o svim vrstama takvih pojava, jer bi sistematičan pristup ovoj problematici zahtijevao opsežne i dugotrajne predradnje. Željeli bismo istaći samo neke dosta vidljive i osebujne crte tih odnosa, dodira i odjeka te samo općenito utvrditi njihovo značenje i njihovu ulogu u formiranju kajkavskog pjesništva kao dijela jedinstvene hrvatske književnosti.

*

Tradicija hrvatske osmeračke *Muke Isukrstove*, koja se začela u primorskim krajevima negdje u 14. st., doprla je, kako nam svjedoči Ščrbačićeva pjesmarica iz 1687. i do kajkavskih područja. U toj je pjesmarici, kako utvrđuje i F. Fancev, sačuvana kajkavizirana varijanta dramske muke *Pláč blažene dive Marije po Ivani Vanjelisti*, što ju je prema ranijim dramatizacijama sastavio i dva puta prepisao početkom 16. st. fra Šimun Klimantović iz Lukorana kraj Zadra.⁵ U svojoj disertaciji 1964. u svezi s tim primijetio sam da ta kajkavska varijanta »pokazuje kako su se hrvatski srednjovjekovni tekstovi širili u sve naše krajeve i kako dijalekatske razlike nisu bile prepreka za jezično–literarne dodire i prožimanja«. ⁶ Već početni stihovi te kajkavske varijante:

*Muka boga gospodina
i Kristuša božja sina*

upućuju na početak Klimantovićeve Plača:

*Muka boga gospodina
Isuhrista božja sina.*

A tako se nastavlja i dalji tekst, pa Klimantovićevi dvostihovi:

*Poslušajte žene i muži
gdi preslavna diva tuži,
o preslavna božja mati
sad vas hoće na plač zvati.
Vas hrstjane na plač zove
jer u žalosti ona plove.*

*O hrstjane, stante goru,
k Pilatovu pojmo dvoru ...*

u kajkavskom tekstu glase:

*Sveta Deva, božja mati
sad vas hoće na plač zvati.
Vas kršćani na plač zove
ar vu tugah britkeh plove.
O kršćani, stante gore,
vu Pilata pojte dvore.⁷*

I daljnji se dijelovi kajkavskog teksta naslanjaju na Klimantovićev Plač, uz sitne razlike (kad umjesto *gdi preslavna* u kajkavskoj varijanti stoji *kako vam se ili*

umjesto *jer u žalosti ona stoji ar vu tugah britkeh*) koje je mogao unositi i sam prepisivač Ščrbačić, ali je vjerojatnije da se on služio nekom nama danas nepoznatom varijantom koja je možda i prethodila Klimantovićevu tekstu. Na to nas na primjer upućuje i podatak da je već spomenuti izraz *kako vam se* u kajkavskom tekstu bliži varijanti tzv. Picićeva Plača iz 1471, gdje stoji *kako nan se*, nego Klimantovićevu gore navedenom dijelu.⁸ Zato se u svezi s tim odmah nameće i pitanje kad je nastala prva kajkavska obrada *Plača Marijina*?

Da to nije bio tek Ščrbačićev prijepis iz kraja 17. st. vidimo i po odjecima crkvenih pasionskih tekstova na širokom kajkavskom području. To nam najbolje pokazuju zapisi Vinka Žganeca koji donosi jednu kratku pjesmu *Majka Božja je zaspala* (Dekanovci) koja u narodnoj obradi čuva skraćenu verziju Plača, ne samo u osnovnoj sadržajnoj liniji, nego i u osmeračkom dvostihu, tradicionalnom srednjovjekovnom ritmičkom obliku.⁹ Štoviše jednim dijelom, u kojem se prikazuju razni majstori koji pripremaju Isusov križ, podsjeća ta pjesma na jednu pučku varijantu iz 17. st. iz Bola na otoku Braču. Njezin je predložak vjerojatno bio kakav srednjovjekovni tekst, a u njoj se kao akteri pripremane Isusove drame javljaju osobe iz svakodnevice — meštar koji »dila križ«, zatim kovač koji kuje čavle te človik koji plete krunu od drača.¹⁰ A upravo je taj motiv i glavni sadržaj narodne četrnaesteračke pjesme *Marija je, Marija je po polju rajžala*, gdje Marija vodi dijalog s dva »grehača« koji prave križ, zatim s dva tišlera, s dva kovača i s dva kopača, koji kopaju »za sineka jamu«. U te odjeke žive srednjovjekovne tradicije spadaju i pjesme *Tužni glasi od svih stran* (Dekanovci i Mala Subotica) zatim *Puna tuge i žalosti* (Vratišinci).¹¹ U pjesmi *Tužno plače, žuhko javče majka Marija* sa silabičkom shemom 8+5, ponajviše u osmeračkom dijelu odjekuju vrlo stare sintagme i stihovi srednjovjekovnih pasionskih tekstova, npr. »kad Marija to začuje / trga si lasi«, »otprite mi tužnoj vrata«, »po vsem svetu jako ranjen«, »ne plači se«, »više nego muke moje«≤ »kad jedina ljubav moja« itd.¹²

Pa i u nekim pjesmama svjetovnoga karaktera naći ćemo odzvuke sintagmatskih obrazaca stare crkvene poezije, npr. u pjesmi *Poslušajte muži, žene / kaj je bilo pripečenje*,¹³ što podsjeća na spomenuti početak »plača«. Poslušajte žene i muži / kako vam se diva tuži. Slično počinje i zagorska pjesma o sirotoj djeci: Ej, poslušajte vi ljudi / poštene žene i muži.¹⁴

Vjerojatno su odjeci srednjovjekovne poezije i u onim više svjetovnim nego religioznim pjesmama o Ivanu Krstitelju, o Judi, o zelenom Jurju, posebno u onima gdje se čuva osmerački dvostih.¹⁵ U nekim pjesmama zeleni Juraj javlja se kao vitez koji je svladao pozoja (zmaja) i spasio djevojku, što podsjeća na hrvatsku srednjovjekovnu *Pisan svetago Jurja* iz 14. st.¹⁶ Narodna pjesma *Jedna majka vumrla*, gdje mrtva majka svoje siroto dijete upućuje u crkvu jer će tu u čistoj Djevici Mariji naći novu mamicu, sigurno ima podlogu u nekom mirakulu o Djevici, omiljenom srednjovjekovnom štivu.¹⁷

Kojim su putem tragovi Marijina plača došli u početak kajkavske pjesme *Vu Bosni je grob kre groba plače mila za dragoga*, a isto tako i u područje Korduna gdje su se za rakovičke bune pjevali stihovi još bliži Marijinu *Plaču: Na Kordunu grob do groba / traži majka sina svoga*, ne znamo. Doduše kajkavska je pjesma obradila aktualni sadržaj iz zadnjih dana turske vladavine u Bosni, pa su tu i stihovi:

*Makar bu i treba vmreti,
Bosna naša mora biti,
Turski paša glasoviti,
Iz Sarajeva mora iti.*

ali osmerački dvostih u ovoj pjesmi jaka je potvrda o stalno živom srednjovjekovnoj tradiciji.¹⁸ Uostalom i u već spomenutoj narodnoj pjesmi *Majka Božja je zaspala* nalaze se osmerački dvostihovi u kojima Isus tješi majku:

*Ne plači se, majka moja,
Ne tuguj za sinka tvoga.
Ne peču me rane moje
Neg me peču suze tvoje.*¹⁹

Sličan motiv susrećemo i u pjesmi *Tužno plače, žuhko javče*, samo u drugačijem ritmu:

*Ne plači se, ar me boli tvoj plač, javkanje,
Više nego muke moje, ka se zavidaje.*²⁰

Inače, taj je motiv uzet iz srednjovjekovnog *Plača Marijina* iz 15. st., rasprostranjen na širokom hrvatskom području, bilo u svjetovnoj bilo u religioznoj poeziji.²¹

Sustavnijim istraživanjima našlo bi se mnogo više raznolikih elemenata koji govore o dugoj i kontinuiranoj prisutnosti srednjovjekovnog pjesničkog supstrata u kajkavskoj poeziji, na temelju čega se daje naslutiti da bi njezini počeci morali sezati u mnogo ranija vremena nego što su godine vezane za pojedine poznate rukopise.

Zanimljivi su i u kajkavskim pjesmaricama primjeri prepjeva srednjovjekovnih latinskih himni i sekvenci. Jedna od najranijih hrvatskih srednjovjekovnih prijevodnih pjesama jest latinska sekvencija — *Dies irae, dies illa*, koju u hrvatskoj prozi nalazimo već krajem 14. st., a u stihovima (osmeračkim tercinama) početkom 15. st. Najviše sačuvanih varijanata te pjesme počinje stihom — *Sudac gnjivan hoće priti*, a negdje i *sudac strašan*. Najstarija kajkavska varijanta tog prepjeva nalazi se u Pavlinskom zborniku iz 1644, i to u najstarijem hrvatskom obliku — *Sudac srdit hoće priti*, koji je sličan onom iz Berlinskog misala iz 1440. gdje stoji *Sudac hoće gnjevan priti*, a to je ujedno i najstariji poznati hrvatski stihovani zapis te pjesme.²²

Da je naslanjanje kajkavske varijante na tekst varijante Berlinskog misala očito vidi se i u daljnjim stihovima. Tako u nastavku kajkavski stihovi:

*ves svet ognjem popaliti,
ne moći se pred njim skriti.
Kolik trepet teda bude,
gda se sveta pisma zbude,
a mrtvi se vsi obude ...,*

potpuno odgovaraju glagoljskom tekstu:

*Vas svit ognjem popaliti,
ne moći se pred njim skriti.
Kolik trepet tada bude,
Kad se sveto pismo zbude,
a mrtvi se vsi probude.*

Podudaranja između berlinskoga i kajkavskoga teksta teku i dalje, iako se zapažaju i neka nepodudaranja, pa pavlinski tekst ima tri kitice više, a upravo nam to i nameće pitanje nije li pavlinski pisar imao pred sobom neki mnogo raniji, to jest potpuniji tekst. Na temelju toga mogao bi se i kajkavizirani tekst smjestiti u vrijeme dosta prije nastanka Pavlinskoga zbornika. Jedna se kajkavska varijanta nalazi i u zborniku Cithara octochorda iz 1701, ali ona pripada drugoj verziji poznatoj iz hrvatskog srednjovjekovnog fonda, gdje se u drugoj strofi spominje David i Sibila. Međutim, kao što se u pisanim kajkavskim zbornicima nalaze dvije verzije, tako se isto dvije kajkavske verzije čuvaju i u narodnoj predaji, pa je jedna narodna pjesma bliža tekstu Pavlinske pjesmarice, a druga onom tekstu u Cithari.²³ Vjerojatno su kajkavski tekstovi, sačuvani u spomenutim pjesmaricama, imali i svoje ranije kajkavske predloške koji su mogli nastati i prije najranijeg poznatog kajkavskog teksta u Pavlinskoj pjesmarici. O tome nam svjedoče tekstovi usmenih verzija i to na mjestima gdje su bliži najstarijoj poznatoj hrvatskoj verziji iz 15. st. nego tekstovima u poznatim kajkavskim pjesmaricama. Ali to već zahtijeva detaljnije analize kojima ovdje nema mjesta.

U Pavlinskom zborniku iz 1644. nalazi se i kajkavska verzija poznate srednjovjekovne božićne himne *In hoc anni circulo* kojoj je prvi hrvatski prepjev u adekvatnom ritmu strofe od četiri sedmerca sačuvan u jednoj verziji Petrisova zbornika iz 1468, a u drugoj verziji u prijepisu Rabljanina Matije Picića iz 1471.²⁴ Već Picićev loš prijepis upućuje na neki raniji predložak. Tekst Pavlinskog zbornika pripada Picićevoj verziji gdje su izostavljena tri kralja a uneseni su oci iz limba. Tekstualne sličnosti su očite i brojne, pa tamo gdje u Picićevu inače lošem prijepisu stoji:

*O polnoći se rodi,
nebo i zemlju prosvitli,
kako o poldne svitlo bi
od svete dive Marije,*

pavliniski rukopis ima strofu:

*O polnoći se je porodil,
nebo i zemlju presvetil:
kako o poldne svetlo be
od Device Marije.*

Ali pavliniski je prepisivač znao unositi i neke svoje izraze pa je Picićeve stihove:

*Oci s limba zavapiše,
kada glasa slišaše*

oblikovao nešto drugačije, ne mareći za sedmerac, ali s ekspresivnijim kajkavskim izrazom:

*Oci z limbuša kričahu,
gda te glase slišahu.²⁵*

Poznata Jocoponeova pjesma *Stabat mater dolorosa* koja je u hrvatsku prijevodnu književnost ušla relativno kasno (javlja se najranije u Divkovićevu Nauku iz 1616), ali kako se Divković, čija varijanta počinje stihom *Rascviljena majka staše*, u većini služio hrvatskim srednjovjekovnim tekstovima to bi sigurno i ova verzija mogla biti samo prijepis i manja prerada nekog mnogo ranijeg, možda i najranijeg hrvatskog prepjeva. Jedna od više varijanti nalazi se i u nekoliko kajkavskih verzija od kojih je ona u Pavlinском zborniku iz 1644, s početnom strofom:

*Stáže mati kruto tužna,
polek križa jako sužna,
sinka svoga gledajuć*

— najbliža tekstu koji je zapisan tek 1791, u glagoljskom zborniku s Krka (Omišalj), gdje počinje:

*Stáže mati kruto tužna,
polak križa s plačem ružna,
mučna sinka gledajuć.²⁶*

Isprepletanje elemenata kajkavskih i čakavskih varijanti na svoj se način ogleda u tekstu Nikole Krajačevića, koji ga je unio u svoje Molitvene knjižice 1640.²⁷ On je napravio nekakvu svoju originalnu verziju (već drugi stih prve strofe glasi: *Poleg križa i žalosna*) zagledajući sada u neku čakavsku varijantu, koja je u nekoliko rukopisa poznata s početnim stihom *Staše mati bolizniva*, sad opet u neki od njemu poznatih kajkavskih tekstova od kojih nam je jedan poznat u Pavlinskom zborniku iz 1644. Ali kako je Krajačević svoj tekst objavio 1640. bit će da su se oba sastavljača služila nekom ranijom kajkavskom varijantom. Možda je tom nama sada nepoznatom kajkavskom tekstu najbliži onaj koji je zabilježio V. Žganec u Maloj Subotici, a koji počinje poznatom strofom:

*Staše mati kruto tužna
Polek križa jako suzna,
Sinka svoga gledajuć²⁸*

Sačuvani kajkavski tekstovi prepjeva Jacoponeove pjesme ne služe nam samo kao još jedna potvrda o duhovnoj povezanosti hrvatskoga sjevera i juga, posebno putem srednjovjekovne pjesničke tradicije, nego nam mogu pomoći i u traganju za najranijom hrvatskom varijantom.

*

Kako smo vidjeli, srednjovjekovna religiozna poezija djelovala je plodotvorno na hrvatsku poeziju kasnijih vremena bilo transformacijom u nove oblike, bilo inkorporiranjem nekih dijelova u druge cjeline i religioznog i svjetovnog sadržaja.

Ima, međutim, u najranijoj hrvatskoj lirici, sačuvanoj u Zborniku Nikše Ranjine na početku 16. st. nekoliko tzv. »pjesama na narodnu«, koje su zasigurno nastale mnogo prije nego što su u danas poznatom obliku ušle u taj Zbornik. Već i po tome, ali po svijetu koji opisuju one svakako pripadaju srednjovjekovnom razdoblju. Te su pjesme pisane osebujnim ritmom, a općenito obrađuju motiv s djevojkom koja susreće viteza (junaka, hrabra) na konju. Takav je viteško–pastoralni motiv poznat primjerice u francuskoj i talijanskoj srednjovjekovnoj lirici od 13. st. dalje pod nazivom pastourelle. Nekoliko hrvatskih pjesama, u kojima se, za razliku od gradskih, urbanih ugođaja u pjesmama Šiška i Džore, odražava svijet kopnenoga zaleđa, u kojima se ne pjeva o gospoји nego o djevojci ili djevojčici, vjerojatno je izravan odjek tog tematskog kompleksa zapadnoeuropske poezije, samo u hrvatskim varijantama nešto pojednostavnjene.²⁹ Tako u pjesmi *Djevojka hodi po zeleni travi*, pjesnik u ulozi mladog junaka ili hrabrog, moli djevojku da mu bude sklona, na što ona na kraju i pristaje, dok ga u francuskim pastourelle djevojka obično odbija, svjesna da ne pripada svijetu njegova staleža. U pjesmi *Djevojka je podranila, ružicu je brala* djevojku budi slavuj pa ona sva sretna što će se udati za mlada, hrabra,

zahvaljuje. U pjesmi *Djevojka je ružu brala* hrabar na konju susreće djevojku, a tu je i vijenac cvijeća kao obvezni, pa i simbolični element. Kajkavsku pjesmu, s obveznim junakom na konju i s djevojkom i njezinim vijencem, zapisao je dvadesetih godina Vinko Žganec. Samo što je kajkavska pjesma mnogo kraća, a u nastavku se sadržajno udaljuje od zapisane srednjovjekovne pasturale, u kojoj je djevojka zaspala zadovoljna što ju je majka dala »hrabrom«. ³⁰ U kajkavskoj varijanti djevojka prkosno odgovara na vijest da ju je dragi ostavio. Sličan motiv gdje se zaspala djevojka poziva da ustane nalazimo u nekoliko do danas sačuvanih zagorskih pjesama, u nešto drugačijem kontekstu. ³¹ Tako u pjesmi *Kiša pada trava raste, to je godina*, tek se pri kraju nalaze stihovi kojima »mladi junak« budi djevojku:

*Stani gore, djevojčica, što si zaspala?
Dragi ti se je oženio, koj si ljubila,
roža ti se je povela, koj si trgala.* ³²

Možda nije bez interesa i zamjenica »što«, a i neki drugi štokavizmi usred kajkaviziranog teksta, jer nam to govori o putu kojim je pjesma dolazila u sjeverne hrvatske krajeve. I pjesma *Iz kamena voda teče* koju donosi Žganec, ³³ a koja je nešto duža, ali s istim sadržajem, odnosno prkosnim odgovorom djevojke, također je bliska srednjovjekovnom izvoru, posebno izrazom *Ustaj, ustaj djevojčica!*

I neke posebne ritmičke osnove, bez obzira na nepodudaranja u sadržaju, prenijele su se iz srednjovjekovnih pjesama u druge tekstove pa ih je njegovala i kajkavska anonimna poezija. Zato i pjesma *Stal sam se ja v jutro rano, malo pred zorjum* — s odjekom pastoralno-viteškog motiva djevojke koja bere cvijeće i s mladićem koji traži dio cvijeća, samim svojim ritmom podsjeća na pjesmu Ranjinina Zbornika *Izrasla je vita jela na brijeg Dunaja*. ³⁴ Ritmički osebujna pjesma istog dubrovačkog zbornika *Lovac loveći diklice*, ³⁵ svojim ritmičkim rasporedom slogovnih cjelina 3+2+3,

*Lovac loveći diklice,
s kragujcem drobne ptičice,
biješe t' mi gorko sunačce,
ter iskah hladne vodice ...*

podsjeća na pjesmu *Žalosno vidim grlico*, koja se nalazi u kajkavskoj Prekomurskoj pjesmarici iz 1593:

*Žalosno vidim grlico
pijač mi motno vodico,
potlam jo vidim sedečo
na suhom dreivci vrhonci.* ³⁶

Da su se takvi ritmovi u srednjovjekovno doba i češće njegovali pokazuje nam Zoranić u svojim Planinama, jer su zadarskom pjesniku bile dobro znane dvije, tada vjerojatno iz starih vremena poznate pjesme *A ti djevojko šegljiva* i *Drazi mi goru projdoše* na čiji se »zuk« (napjev) imaju pjevati njegove dvije pjesme pastoralnog ugođaja i iste ritmičke osnove: *Pasite drobne travice* (Planine, kap. XIII) i *Bište želje ljuvene* (kap. XIV).³⁷

Od šest »pjesama na narodnu« u zborniku Nikše Ranjine većini se mogu naći usmene paralele na širokom hrvatskom prostoru — od dubrovačkog područja, od Perasta do Novog Vinodola, Krka i Istre do Hrvatskog zagorja i Međumurja. U znanosti, međutim, još nije raščišćeno pitanje pripadaju li Ranjinini tekstualni primjeri narodnom, usmenom stvaralaštvu ili su oni, uz petrarkističko–pastoralnu osnovu, nastali djelomičnim unošenjem elemenata narodne, usmene motivike i poetske sintagmatike, pa su tako formirani ušli i širili se usmenim putem sačuvavši se u većini do današnjih vremena. Za neke moglo bi se s više sigurnosti reći da po svojoj motivici, po junacima (djevojka i hrabar, junak, vitez) pripadaju psihi kopnenog feudalnog svijeta, stanovitoj hrvatskoj varijanti kurtoaznog pjesničkog žanra, u francuskoj srednjovjekovnoj literaturi poznatoj pod nazivom *pastourelle*.³⁸ Kao što je to bilo i s drugim srednjovjekovnim pjesničkim vrstama bilo religioznim (kao onima o sv. Jurju, o rođenju i mucu Kristovoj i sl.), bilo svjetovnim (kao što su Hektoroviću poznate bugarščice) tako je i ova književna vrsta, lako prilagodljiva seoskom kulturnom horizontu, rado prihvaćena i usmenim putem prenošena od nekog svog izvorišta prema ostalim, pa i najudaljenijim krajevima gdje žive Hrvati. Tako se pjesma *Djevojka je cftija brala* i danas pjeva među moliškim Hrvatima u Italiji.³⁹

*

Što se tiče kajkavske usmene poezije sustavnija istraživanja u ovom smjeru dala bi mnogo više primjera, a usporedna analiza podudarnih pjesničkih tekstova iz raznih govornih i dijalekatskih područja i novih rezultata. Tako bi se možda nešto sigurnije moglo odgovoriti na pitanje gdje su začeci bogatijeg razvoja poezije u kajkavskim krajevima, koja je morala živjeti mnogo prije nego što nam govore sačuvane pjesmarice. A time bi se moglo odgovoriti i na pitanja kakva je njezina uloga, koje je njezino mjesto u višestoljetnoj izgradnji hrvatske pjesničke riječi.

BILJEŠKE

¹ F. Fancev, Tragovima hrvatske kajkavske poezije 16. vijeka, Ljetopis JAZU 48, 1935, str. 98.

² Olga Šojat: Prekomurska pjesmarica I (1693?). Hrvatski kajkavski pisci I (druga polovina 16. st.). Pet stoljeća hrvatske književnosti, 15/I, 1977, str. 201–202.

³ Zvonimir Bartolić: Sjevernohrvatske teme. Knjiga I, Studije, 1980, str. 99–100.

⁴ Franjo Fancev: Građa za povijest hrvatske crkvene drame. 1. »Muka sv. Margarite«, zadarsko prikazanje od g. 1500. Građa za povijest književnosti hrvatske 11, 1932, str. 12–13.

⁵ Tu kajkavsku pjesmaricu iz 1687. spominje F. Fancev u spomenutom radu (Građa 11, str. 13, bilj. 5), a Klimantovićev »Plač« objavio je, s bilješkama o varijantnim tekstovima, također F. Fancev (Plač blažene dive Marije, Građa za povijest književnosti hrvatske 13, 1938, str. 193–212). O kajkaviziranoj varijanti Plača piše Fancev još u svom radu Hrvatska crkvena prikazanja (Narodna starina 11, 1932, str. 153).

⁶ N. Kolumbić: Postanak i razvoj hrvatske srednjovjekovne pasionske poezije i drame, Zadar 1964, str. 60 (rukopis).

⁷ Tekst prema transkripciji F. Fanceva (op. cit., Narodna starina 11, str. 158).

⁸ Vidi u izdanju Picićeva teksta koji je objavio C. Fisković (Rapska pjesmarica iz druge polovice XV stoljeća, Građa za povijest književnosti hrvatske 24, 1953, str. 45).

⁹ Donosi je V. Žganec (Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, II sv., Zbornik jugoslavenskih pučkih popijevaka, I knj., JAZU, Zagreb 1925, (str. 100–101) i to sa 4 melodijske verzije — pod br. 170–173.

¹⁰ Tekst je objavio J. Badalić (Muka Isukrstova — neobjavljena varijanta starohrvatskog prikazanja, Mogućnosti XX, 1973, br. 7, str. 695–710). Vidi i rad N. Kolumbića koji misli da je taj tekst naknadna dramatizacija jednog monološkog spjeva sličnog onom u bolskoj pjesmarici iz 1612 (v. Bolski pasionski tekstovi u okviru starije hrvatske književnosti, Spomenica Dominikanskog samostana u Bolu, 1475–1975, Bol–Zagreb 1976, na str. 268).

¹¹ Donosi ih Žganec (Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, sv. 2) pod br. 175, 176 i 179.

¹² V. Žganec, op. cit., pod br. 150, str. 88–89.

¹³ To je pjesma iz Vrbanovca, pod br. 453. (V. Žganec: Narodne popijevke Hrvatskog zagorja. Tekstovi. JAZU 1952, str. 260)

¹⁴ Op. cit., pod br. 511, str. 284.

¹⁵ Op. cit., pod br. 558, 562 te 322–324.

¹⁶ To su varijante pjesme o zelenom Jurju pod br. 322 d i f (v. bilj. 15)

¹⁷ V. Žganec: Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja 1 sv., pod br. 109, str. 75.

¹⁸ Tu kajkavsku pjesmu donosi V. Žganec (Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, I sv., 1924, str. 256–257, pod br. 466).

¹⁹ V. Žganec, bilj. 9, ovdje.

²⁰ V. Žganec, v. bilj. 12.

²¹ Vidi o tome u mojem radu Uloga zadarskog otočja u formiranju najstarije hrvatske književnosti, Zadarsko otočje — Zbornik, Zadar 1974, na str. 127–128.

²² Tekst iz Berlinskog misala donosi V. Štefanić (Hrvatska književnost srednjeg vijeka, Zagreb 1969, str. 410–411), ali već se u najstarije vrijeme formiralo nekoliko latinskih varijanti pa ih tako razlikujemo i među hrvatskim tekstovima. Tekst iz Pavlinskog zbornika objavila je O. Šojat (Hrvatski kajkavski pisci I, str. 380–381).

²³ Tekst iz Cithare objavila je O. Šojat (Hrvatski kajkavski pisci II, 1977), a dvije usmene verzije V. Žganec (Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, II, 1925, str. 151, br. 248 i 249).

²⁴ Picićev rukopis objavio je C. Fisković (Rapska pjesmarica iz druge polovice XV. stoljeća, Građa za povijest književnosti hrvatske br. 24, 1953, tekst pjesme na str. 41–42).

²⁵ Tekst Pavlinskog zbornika objavila je O. Šojat (op. cit. knj. I, str. 369–370).

²⁶ O tekstu u Pavlinskom zborniku v. u radu J. Barléa (Sv. Cecilija god. XVII, 1923). O hrvatskim varijantama v. u mojem radu Postanak i razvoj ..., op. cit., str. 90–98. O glagoljskom tekstu iz 1791. izvješćuje V. Štefanić (Glagoljski rukopisi otoka Krka, Djela JAZU 51, 1960, str. 266) i donosi samo prvu strofu.

²⁷ Tekst je objavila O. Šojat (Hrvatski kajkavski pisci I, str. 321–322).

²⁸ V. Žganec: Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, 1925, sv. 2, str. 91–92.

²⁹ Objavio ih je već Jagić u prvom izdanju Starih pisaca hrvatskih (knj. 2, 1870) označivši ih posebno kao »pjesme na narodnu«. Ovdje se služimo drugim izdanjem koje je priredio M. Rešetar (1937), a pjesme o kojima je riječ donesene su pod br. 571, 572, 573, 591 i 596.

³⁰ V. Žganec: Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, sv. I, 1924, str. 249, br. 453 i str. 279, br. 511.

³¹ V. Žganec, Narodne popijevke iz Hrvatskog Zagorja, str. 268, br. 272 b.

³² Op. cit., str. 270, br. 475.

³³ Op. cit., str. 368, br. 495a i 495b. Varijanta te pjesme poznata je i na otoku Krku (v. M. Bošković Stulli i D. Zečević: Usmena i pučka književnost, 1978, str. 162–163).

³⁴ V. Žganec donosi kajkavsku pjesmu prema Kuhaču (Hrvatske pučke popijevke iz Međumurja, sv. 1, str. 60, br. 77), a pjesmu iz Ranjinina zbornika v. u Stari pisci hrvatski, knj. 2, drugo izdanje, 1937, str. 411, br. 591.

³⁵ To je pjesma br. 596, na str. 416 Starih pisaca hrvatskih (op. cit.).

³⁶ Objavila ju je O. Šojat (op. cit., str. 228–230). Već i sadržajnom osnovom, gdje junak tuži za djevojkom, ali posebno arhaičnim riječima (dreselje, luba) ta nas pjesma vuče u svoje davno podrijetlo.

³⁷ Vidi o toj ritničkoj strukturi u M. Bošković Stulli i D. Zečević, op. cit., str. 164.

³⁸ Vidi na primjer antologiju *La pastourelle dans la poesie occitane du Mayen–Age* (priredio Jean Audiau) E. de Boccard ed., Paris 1923.

³⁹ Pjesmu mi je otpjevao jedan Molišanin, sudionik na jednom od seminara za strane slaviste u Zadru.